

Jahr in Petersburg ohne mein Ziel erreicht zu haben, d. h. ohne weder eine entsprechende Stellung, noch meine durch Gesetz und Vertrag mir zugesicherte Pension und Entschädigung erlangt zu haben. Doch genug davon!« у

У необично срдачном тону написана су такође и остала писма Божишићева Хубеу. Она свједоче о повјерењу и пријатељству којим је аутор Законика даривао свога пољског колегу.

Јежи Сљизински

(Превео с пољског проф. Л. Вујовић)

ЈЕДАН СТАРИ ЋИРИЛСКИ НАТПИС ИЗ XIII ВЕКА У ОМИШУ

На омишком гробљу, на неких десетак метара пред капелом Богородице Снежне, са леве стране идући од улаза, налази се натпис писан ћирилицом, који се може рачунати међу најстарије познате ћирилске споменике. Натпис је уклесан на каменој плочи дужине 2,29 м, висине 0,32 м и дебљине 14 см. За нас је споменик занимљив и због тога што се налази на крајњој западној граници средњовековне српске Неретљанске области и Захумља, где се до краја прве половине прошлог века још увек писало ћирилицом.

У својој расправи о стиховима на повљанском натпису из XII века П. Колендић поменуо је и прочитао ћирилски натпис на омишком гробљу не расправљајући о времену из кога натпис потиче, као ни на којег се кнеза Мирослава натпис односи. По Колендићевом читању натпис гласи: „Здѣ ти лежи Миросла(вѣ) кнезѣ съ оцемѣ и съ братомѣ Живномѣ.“¹⁾ Као што се види из приложеног снимка овог натписа, не може бити никакве сумње у исправност читања све до посљедње речи. Међутим, код ове речи се јасно распознају само слова Ж. . ном, док су остала, нејасна. Није искључено да је следеће слово после ж уствари и (ы), а после овога в, па би та реч гласила онако како је Колендић прочитао, тј. Живном. Но, како су натписи тога времена на нашем приморју писани у стиховима, то Колендић тврди да је то византиски петнаестерац. Да би се добило петнаест слогова, вероватно је после слова в (Живном) изостављен један од нама непознатих вокала, па је уместо њега стављен апостроф, који се временом изгубио, те је на тај начин испало Жив'ном. Иако сачувани трагови спорних слова говоре за овакво читање, ипак није искључено да је уместо ив уклесано ва, па би у том случају име гласило **Жва-ном**. За овакво читање једино говори чињеница да се у Миро-

¹⁾ П. Колендић, Стихови на повљанском натпису из XII века, Јужна Србија бр. 46 и 47, 1924, 923.

Фотос ћирилског натписа из XIII века у Омишу

слављевом јеванђељу, које потиче из исте области, јавља име **Жван.**²⁾ За Колендићево читање говори чињеница да се у Поваљској повељи, из 1250 године, писаној исто ћирилицом, поред кнеза Мирослава, помиње и име **Живине.**³⁾ Према томе, име **Жив'ном** претстављало би седми падеж од имена Живина, при чему је ради петнаестерца вероватно изостављено слово **и**. Код имена Мирослав на натпису се не види последње слово **в**, тако да се данас име чита **Миросла**. Очигледно је и овде слово **в** било уклесано са тврдим полугласом **ъ** изнад последњег слога (Мирос) **лавъ**, као што се то да закључити по окрзнутој надгробној плочи и по томе што је тако поступљено код последње речи у другом реду натписа **Жив'ном**.

Језик којим је натпис писан је чисто народни. Израз „здѣ“ је општесловенски, који налазимо на многим нашим средњовековним споменицима.⁴⁾

Карактеристично је да на натпису од полугласова налазимо само дебелу глас **ъ**, као и на мировном уговору од 27 IX 1186 године између Дубровника и великог жупана Стефана Немање и брата му кнеза Мирослава.⁵⁾ Према томе, може се претпоставити да је споменик из краја где су се приликом изједначавања (у писму) полугласова определили за дебело **ъ** (јер). Међутим, како је дебелу полуглас **ъ** карактеристичан за глаголицу, то је природно да се овај крај морао налазити на подручју где се додиривала ћирилица са глаголицом, као што је то фактично и била област Омиша.

Осврнемо ли се на палеографске особине текста видећемо да највећи број слова на натпису има сличности са словима на српским споменицима из XII и XIII века. Тако на пример слово **н** има косу црту која не полази са врха већ отприлике из средине, као што је то случај у Мирослављевом јеванђељу и на споменику Кулина бана.⁶⁾ Почетно слово **з** на натпису има сличности са

²⁾ Љ. Стојановић, Фотолит. издање Мирослављевог јеванђеља, Беч 1897, 40, Жванѣ Батѣт је исписано изнад слике св. Јована.

³⁾ И. Остојић, Бенедиктинска Опатија, Сплит 1934, 31, 40, 51... купих у Храмоте, у Чърнехъ, у Живине...

⁴⁾ F. Miklosich, Monumenta Serbica, Vienna — 6858, 4 „здѣ въжделѣвъ за высобрѣсти. Исто, 245... „Дъшти господина ми кнеза Воихне лежештаго здѣ.“ Љ. Стојановић, Стари српски записи и натписи I, Београд 1902, 7... „Здѣ прѣстави се рабъ Божи Иларионъ епископъ.“ - Д. Н. Анастасијевић, Споменици из старих цркава у Санџаку неиздани или с погрешкама издани, Богословље VI, св. 1, 1931, 72... „Здѣ почивет раба б(о)жиа Стамена.“ Љ. Стојановић, н. м. 48... Здѣ писахъ... прѣстави се Гръгу Балшикъ самодржавни господињ“ (1379).

⁵⁾ ж. Радонић, Дубровачка акта и повеље I, Београд 1934, 8, факсимил у прилогу. А. Соловјев, Одабрани Споменици српског права, Београд 1926, 3—4.

⁶⁾ Мирослављево јеванђеље. Т. Трухелка, Натпис Кулина бана, ГЗМ X, 1898, 617—622.

истим словом у тексту Мирослављевог јеванђеља, а з код речи **кнез** са раније поменутиим уговором Дубровника са Немањом из 1186 године. Слово **р** из омишког натписа идентично је са истим словом у напред поменутом Немањином уговору, а слично је са оним у Миросављевом јеванђељу. То исто важи и за слова **к**, **ж** и полуглас **ъ**. Карактеристично је код слова **к** да је вертикална линија неповезана са додатком **с**. Код слова **ж**, у првом горњем реду, вертикална црта не пролази кроз средиште укрштених линија, већ мало отступа, управо као и на истом слову поменутог уговора. Дебели полуглас **ъ** само се добро разабире уз предлог **съ** (у другом доњем реду **съ братом**) и, као што смо напоменули, потпуно је идентичан са оним из мировног уговора. Слово **и** има водоравну црту као и код истих слова на натпису Кулина бана и кнеза Грдана.⁷⁾ Међутим, за разлику од истог слова на осталим споменицима, и у натпису има издужене вертикалне црте и доста примакнуте. Дакле, према палеографским особинама натпис одговара споменицима из краја XII века; нарочито се подударaju слова код речи **кнез** са онима код исте речи у Немањином мировном уговору са Дубровником (1186).

Али ово није све, јер се на натпису изнад речи „Здѣти“ налази уклесано између и изнад ћирилских слова име „Десислава“, писано латиницом. Према мишљењу проф. В. Новака, слова одговарају дегенерисаној каролини, сем слова **с**, које говори за готицу, па сматра да би и натпис **Десислава** могао бити из XII/XIII века, што је веома вероватно јер је име накнадно уклесано, тј. пошто је постојао натпис кнеза Мирослава. Распоред и подешавање слова говоре у прилог овог мишљења.

Напослетку, напомињемо да се иза слова **з** код речи „Здѣ“ налази уклесан круг, налик на неку врсту стилизоване руже. Нисмо успели да решимо да ли се ту ради о украсу или, што је вероватније, о неком нама непознатом симболу.

Сада се поставља питање: који је то кнез Мирослав и из ког времена, и која је то Десислава која је сахрањена у кнежевој гробници?

До данас знамо за два кнеза Мирослава која су везана за Омиш, тј: за захумског кнеза Мирослава, брата великог жупана Стефана Немање, и Мирослава омишког кнеза.

Говорећи о односима кнеза Мирослава према сплитској надбискупији, В. Ђоровић се узгред дотакао и омишког надгробног споменика, напомињући да се надгробни споменик не односи на Немањиног брата Мирослава.⁸⁾ У Поваљској повељи од 1 XII 1250 године, писаној ћирилицом, којом се потврђује ранији посед бенедиктинске опатије, после старог текста из 1184 године стоји

⁷⁾ В. Ђоровић, Један српски натпис из XII вијека, ГЗМ XXIII, 1911, 549—51.

⁸⁾ В. Ђоровић, Хисторија Босне I, Београд 1940, 224 нап. 2.

да је на отоку био кнез Себења, а за њим кнез Мирослав, син Славомира, а унук Усемира.⁹⁾ Даље, у мировном уговору између Дубровчана и Омишана, закљученом 3 II 1190 године у Дубровнику,¹⁰⁾ помиње се Себења из племена Качића, затим је потписан као омишки кнез на мировном уговору закљученом у Омишу 19 VI 1208 године између Омишана и Млетачке Републике.¹¹⁾ Из овога се јасно види да је у питању један те исти кнез, тј. Себења Качић, који се помиње у Поваљској повељи. Како се кнез Мирослав помиње као наследник кнеза Себење, није искључено да је и он из истог племена, као што то стоји у једној повељи.¹²⁾ Ако овоме додамо још и то да кнез захумски Мирослав има своју задужбину у Бијелом Пољу на Лиму, цркву св. Петра, као и да је владао облашћу у којој се, вероватно, Омиш налазио на крајњој западној граници, или у непосредној њеној близини, онда је очигледно да се надгробни натпис у Омишу односи на гробницу кнеза Мирослава омишког, а никако на гробницу Мирослава Немањића.

Ако је ово тачно, а немамо разлога да сумњамо, онда је несумњиво да је Мирослав на омишком натпису идентичан са Мирославом који се помиње у Поваљској повељи. Према томе, и на основу ранијег излагања, отац кнеза Мирослава се звао Славомир, а деда Усемир.

У натпису се каже да је Мирослав сахрањен „сѣ ѿратомъ Живномъ“, које име налазимо у Поваљској повељи где се говори да је опат Ратко купио „другу четврт Дола“ од Живине.¹³⁾ Али, како се ово помиње после ређања даровнице Смолца, Поруге и Владиње, у присуству кнеза Мирослава на дан св. Јована почетком XIII века, то излази да је и куповина обављена после овог догађаја. У вези са изнетим, не само да налазимо потврду у постојању имена Живина већ тако исто и да је Колендићево и наше читање исправно, па штавише да је веома вероватно да је Живина из повеље исто лице са оним на натпису.

Сада се поставља питање датирања натписа. Из Поваљске повеље знамо да је после Себење дошао за кнеза Мирослав. Међутим како се кнез Себења помиње последњи пут 1208 године, вероватно је да је тада Мирослав постао кнез. Ово се слаже са

⁹⁾ Остојић, н. д. 38—39... „и бы по томъ Сѣбенѣ кнезѣ отокомъ; и похвали вращение кнеза Бречѣково; и жѣпана П(рво)ша. и по томъ бы кнезѣ Мирославѣ снѣ Славомирѣ; ѣнѣкѣ ѣсемирѣ.“

¹⁰⁾ T. Smičiklas, Codex Diplomaticus II, Zagrabiae 1904, 241—242, J. Радоњић, н. д. 11.

¹¹⁾ Smičiklas, n. d. III, 77—78. I. Kukuljević—Sakcinski, Regesta, Starine XXI, 1889, 245.

¹²⁾ Smičiklas, n. d. II, 180... Miros Caciclus. У једној повељи помиње се неки Mirosлав Breberiensis.

¹³⁾ Остојић, н. д. 48, IIIа 27... „Ратко опатѣ кѣпи вѣдѣ ѣ Драготѣ четвѣртѣ дола. За локѣвами. А дрѣгѣ четвѣртѣ ѣ Живине.“

податком из повеље где стоји да је Мирослав присуствовао враћању предела Конац манастиру св. Јована. У мировном уговору између Омишана и Дубровчана 17 марта 1235 године, између осталих лица која су се заклела, помиње се и Velcoslav de Miroslov, што указује на то да Мирослав већ тада није био у животу, јер да је био жив, вероватно би и он био потписник наведеног уговора. У другом уговору између Омиша и Дубровника из 1245 године помиње се Veloslav, па није искључено да је то једно те исто лице.¹⁴⁾

Из овога излази да је кнез Мирослав морао владати негде у времену између 1208 до 1235 године, па према томе и натпис треба датирати с краја прве половине XIII века, а не с краја XII века како се то првобитно мислило.¹⁵⁾ У сваком случају натпис је нешто старији од, свакако, накнадно уклесаног имена Десислава.

Што се тиче личности Десиславе, која се помиње на споменику, није искључено да би то могла бити она иста за коју В. Ђоровић каже да је жена последњег дукљанског великог кнеза Михајла.¹⁶⁾ Пошто је Михајло био јако притешњен од Немање и његове браће, то Ђоровић каже да је „по свој прилици“ Десислава у „бегству“ стигла 20 VIII 1189 године у Дубровник, где је предала на послугу два брода.¹⁷⁾ Није искључено да је, не осећајући се довољно сигурном у Дубровнику, Десислава кренула у Омиш, где је и умрла и вероватно сахрањена у гробници кнеза Мирослава. М. Динић не искључује могућност да је кнезу Мирославу одузет Хум и дат Растку. За ову претпоставку писац налази извесних индикација у познатом уговору кнеза Мирослава, брата Стефана Немање, са Дубровником, од 17 VI 1190 године, у којем је главна тачка обезбеђење азила Мирославу у Дубровник. Уколико се кнез Мирослав склонио у Дубровник, онда је то могао бити један од разлога да је Десислава напустила Дубровник и да се склонила у Омиш, дакле — управо како смо претпоставили.^{17а)} Уколико је ова претпоставка тачна, онда би и то био доказ више да надгробни споменик припада Мирославу омишком.

Занимљиве податке о омишком надгробном натпису налазимо у расправи А. Кроње, коју је написао поводом 150-годишњице смрти опата Алберта Фортиса.¹⁸⁾ Кроња доноси факсимил писма које је Фортис упутио 10 VIII 1773 године Матији Совићу, једном од првих граматичара слависта. У писму Фортис каже да се

¹⁴⁾ S. Ljubić, *Listine I*, Zagreb — 1868, 51—52.

¹⁵⁾ Ђоровић, н. д. 224 нап. 2.

¹⁶⁾ В. Ђоровић, *Један српски натпис из XII вијека*, 549—551.

¹⁷⁾ Радонић, н. д. I, 9.

^{17а)} М. Динић, *Три повеље из исписа Ивана Лучића*, *Зборник филозофског факултета књ. III*, 1955, 76—78.

¹⁸⁾ A. Cronia, *Nel Centocinquantesimo Anniversario della morte di Alberto Fortis Padova 1954*, 22 и факсимил на последњој страни.

изван градских зидина у Омишу, на једном гробљу, налази један натпис варварски написан, који је можда стар два века. Натпис је добро очуван. Кајем се што сам био лен да га препишем, каже Фортис; плашио ме је због ђаволских продужења, које је клесар укlesaо имитирајући турска слова, као што у наше дане раде босански муслимани, који су пуни арабески. Ко прије није изричито спремио алфавет словенско-босански-турски, тешко може прочитати један њихов лист.¹⁹⁾

Свакако да се садржај овог писма опата Фортиса односи на надгробни натпис кнеза Мирослава, па је и то један доказ више дубоке старине споменика, који се налазио на истом данашњем месту и 1773 године, чинећи и онда утисак стародревности.

Др Гавро А. Шкриванић

ПУТ АРХИМАНДРИТА ВАСИЛИЈА ПЕТРОВИЋА У ВЕ- НЕЦИЈУ 1744 ГОДИНЕ

Када је владика Сава крајем септембра 1742 године отпутовао „пут Мошковије за његове и наше аванце“,¹ како је о томе сердар Станиша Станишић одмах обавијестио ванредног провидура у Котору, његов замјеник постао је владичин рођак архимандрит Василије Петровић. Владика Сава задржао се на путу и у Русији пуне двије године. За ово вријеме збили су се многи догађаји у Црној Гори у којима је Василије играо главну улогу. На спољнополитичком плану односи са Венецијом остали су и даље значајни, без обзира на пут владике Саве у Русију.

Пријатељски односи са Млетачком Републиком почели су да хладне од Пожаревачког мира 1718 године, да би постепено до четрдесетих година постали једва сношљиви. Још неко вријеме послје 1718 године Венеција је исплаћивала један дио црногорских главара, али уколико су се млетачко-црногорски односи погоршавали, Млечани су разним мјерама вршили репресалије против Црногораца. Једна од тих мјера је била одузимање плате црногорским главарима. Ово је био довољан разлог да се

¹⁹⁾ Cronia, n. d. Un'Iscrizione forse due secoli piu bassa, e barbaramente scritta vedesi four della Porta d'Almissa in un Cimitero. Io o avuto la pigrizia di non ricopiarla e me ne pento adesso. Ella è per vero dire conservatissima; ad onta però di questo mi fece paura, così è ripienna di nessi, e allungature diaboliche forse il Quadrataro, che la scolpi, Turcheggiava scrivendo come fanno a di nostri i Bosnesi maomettani, i quali per si fatto modo arabegg(ia) no che difficilmente si puo leggere un loro foglio da chi non s'e prima fatto un alfabeto Slavonico —Bosnese—Turco espressamente.

¹⁾ Др. Јефто Миловић, Зборник докумената из историје Црне Горе (1685—1782), Цетиње 1950, с. 152.